

Czine Ágnes

A személyi szabadsághoz való jog a történeti alkotmány fényében

Kedves Professzor Úr, Alkotmánybíró Úr! Kedves Attila!

Jogtörténeti tudásodnak, elismert szakmai tekintélyednek híre már rég megelőzött, mielőtt az Alkotmánybíróság csepp formájú asztalánál a teljes üléseken a szomszédom lettél. Az elmúlt évek alatt sokoldalú, hatalmas tudású és műveltségű embernek ismertelek meg, akinek nemcsak jogi, jogtörténeti tudása páratlan, hanem zenei, irodalmi ismeretei is sziporkázóak, a szocializmus vicceiből való gyűjteménye pedig legendás. Olyan professzor, aki Zeneszalont is szervez, aki a Tóth Ilonka életéről készült rockopera forgatókönyvét megírja, aki nem sajnálja az időt és az energiát, hogy tanítványait még saját több száz éves könyveinek kézbe adásával is oktassa, de nemcsak ismereteket, hanem nemzetszeretetet is ad. Igazi polihisztor, akinek a munkája a szenvedélye. Olyan barát, kolléga, oktató, társasági ember, aki figyel társaira, a szűkebb és a tágabb közösségre.

Segítőkészséged mellett jó szándékod és az elesett emberek iránti érzékenységed, kiváló humorod és jóindulatod közismert. Olyan ember vagy, akinek szerénysége mellett óriási kisugárzása van, és csak szenvedéllyel tud mesélni a történelmi eseményekről, a jogtörténetről és még annyi minden másról.

Hobbid a vitorlázás, ahol meg kell küzdeni a természeti elemekkel, de ahol a szelek szárnyán szárnyalsz.

Boldog születésnapot kívánok! Isten éltesen sokáig egészségben, boldogságban, szeretetben, sikerekben. A szelek szárnyán szárnyalj tovább!

A professzor úr alkotmánybírói tevékenységének egyik markáns eleme a történeti alkotmány érvényre juttatása. Új aspektussal gazdagította az Alkotmánybíróság gyakorlatát a történeti alkotmány dogmatikájának és vívmányainak figyelembevételével. Önként adódott ezért a téma, amellyel tisztelegni szeretnék életútja előtt: a személyi szabadság

védelve az Aranybullától a Csemegi-féle bűnvádi perrendtartásig. Természetesen ennek a témának a teljes elemzése ebben a rövid cikkben nem lehetséges, ezért csak egyetlen elemet vennék részletesebben szemügyre, a nemesi személyi szabadság védelmét biztosító szabályok fejlődésének fontosabb történelmi állomásait.

Az Aranybullának jogászai szemmel nézve többféle értéket tulajdoníthatunk. Az első az, hogy korához képest mennyire modern jogi gondolkodás tükröződik benne. Az Aranybulla néven ismert és 1222-ben II. András királyunk által kiadott egyik bulla a korszak egyik legmodernebb jogszabálya volt, amely az olyan nagy és mintaként állított demokráciák elvrendszerével is felvette a versenyt, mint például a korabeli Anglia, ahol 1215-ben Föld-nélküli János kibocsátotta a Magna Charta Libertatumot.

Természetesen ezek az alapvető rendi szabadságjogokat tartalmazó európai karták elsősorban a nemesek számára biztosítottak garanciákat a központi hatalom önkénye ellen, vagy az egymás közötti háborúskodások megfékezését célozták, és ezzel elősegítették az állam egységesedését, törvényességét és békéjét. Az Aranybulla jogtörténeti jelentőségéhez tartozik tehát, hogy a korszak jogalkotásának élvonalába emelte a magyar nemesi szabadságjogok védelmét. Van azonban egy másik elévülhetetlen értéke is, amelyet a mai Alaptörvény fényében láthatunk világosan.

Az Aranybulla nemzeti alkotmányunk, nemzeti törvényeink, nemzeti hitvallásunk, értékrendünk, sarkalatos törvényünk,¹ alapjogaink állócsillagává vált, amely számos mai törvényünkben is világít. Itt jelentek meg először összefoglalva olyan garanciális szabályok, elvek, amelyeket a modern jogfelfogás a jogállamiság fogalmának részeként azonosít. Ezért mondhatjuk azt, hogy az Aranybulla történeti alkotmányunk alapköve. Mi is a történeti alkotmány lényege? Ahogyan az a professzor úr által szerkesztett könyvben olvasható, a történeti alkotmány a különböző korokból származó sarkalatos törvények, szokásjogi szabályok és a jogtudomány (jogirodalom) által lefektetett elvek összessége.² A történeti alkotmány a nemzet identitásának meghatározó eleme, amely az általánosan elfogadott nemzetközi demokratikus elvekhez kapcsolódva, azokat elfogadva kifejezi nemzeti sajátosságainkat és ugyanakkor magyarázza nemzeti szuverenitásunk gyakorlásának egyes mozzanatait. Alaptörvényünk a *Nemzeti hitvallás*ban kinyilvánította, hogy a történeti alkotmány a nemzet kollektív emlékezetének része:

¹ ZÉTÉNYI 2010: 152.

² HORVÁTH 2014: 23; MEZEY 1995: 207.

„Alaptörvényünk jogrendünk alapja: szerződés a múlt, a jelen és a jövő magyarjai között. Élő keret, amely kifejezi a nemzet akaratát, azt a formát, amelyben élni szeretnénk. [...] Az Alaptörvény rendelkezéseit azok céljával, a benne foglalt Nemzeti hitvallással és történeti alkotmányunk vívmányaival összhangban kell értelmezni.”³

A *Nemzeti hitvallás* szerint továbbá „[t]iszteletben tartjuk történeti alkotmányunk vívmányait és a Szent Koronát, amely megtestesíti Magyarország alkotmányos állami folytonosságát és a nemzet egységét”. Az Alkotmánybíróság az Alaptörvény hatálybalépése óta számos határozatában rögzítette azokat a korábbi jogi dekrétumokat, összegyűjtött törvényeket, sarkalatos törvényeket, amelyeket később történeti alkotmányunk vívmányaként azonosított. A 33/2012. (VII. 17.) AB határozat szerint⁴ az Alkotmánybíróságnak kell megállapítania, hogy mi tartozik a történeti alkotmányból a vívmányok közé az Alaptörvény alapján, ugyanis a történeti alkotmánynak nem minden eleme vívmány. Azonban például Werbőczy *Tripartituma* a magyar jogban és közéletben betöltött elvitathatatlan szerepét tekintve ezen vívmányok közé tartozik. Werbőczy *Tripartitumát* a 29/2015. (X. 2.) AB határozat ezért azonosította a történeti alkotmány vívmányaként.⁵ Az Alkotmánybíróság 32/2021. (XII. 20.) AB határozatában a *Hármaskönyvre* utalva megállapította:

„Az államalapítástól kezdődően a szuverenitás megszilárdítása az államszervezet kiépítésével vette kezdetét, majd az 1222-es Aranybullával a szabadságjogok és a királyi hatalom korlátozásával folytatódott. Ezt követően I. Ulászló 1440. március 8-án Krakkóban kelt oklevelében kinyilvánította, hogy Magyarország és Lengyelország erejét egyesítve kíván fellépni a törökökkel szemben, ettől kezdve Magyarország évszázadokig viselte a »*propugnaculum Christianitatis*«, azaz a »kereszténység védőbástyája« címet, amelyről Werbőczy István Hármaskönyve a következőképpen emlékezik meg: »nem volt oly nép vagy nemzet, amely a keresztény köztársaság megvédése és tovább terjesztése mellett erősebben és állhatatosabban állott volna őrt, mint a magyar, amely (hogy a régebbieket ne is említsem) mintegy száznegyven éven át a rettenetes törökökkel szemben harcolt [...]«⁶

Az Aranybulla és a *Hármaskönyv* összeforrott történelmünkkel, meghatározta a jogtörténetet és a jogalkalmazást, így megkerülhetetlenül fontos jogi dokumentumok, amikor a történeti alkotmányról beszélünk. A nemesek életének és jogainak több területére

³ Alaptörvény R) cikk (3) bekezdés.

⁴ 33/2012. (VII. 17.) AB határozat, Indokolás [74].

⁵ 29/2015. (X. 2.) AB határozat, Indokolás [36]–[37].

⁶ 32/2021. (XII. 20.) AB határozat, Indokolás [102].

kiterjednek, így csak egyetlen szálát húzok ki ebből a színes jogi gobelinből: a nemesi személyi szabadság védelmét és annak változását.

Az Aranybulla 31 cikkelye több, a nemeseket megillető jogot rögzít, így például a királyi meghallgatást biztosító „ülléseken” részvételt, az adózással, az örökléssel, a pallosjoggal, a pereskedéssel, a tulajdon védelmével, a párbajjal, a hadviseléssel kapcsolatos egyes jogokat és királyi elvárásokat.⁷ Ezen jogok közül a személyi szabadsághoz való jog kiemelkedően fontos volt, jelzi ezt az is, hogy rögtön a II. cikkely rögzíti az ezzel kapcsolatos követelményt. Miért? Gondoljunk csak bele, hogy egy nemesember elfogása, fogva tartása mivel járt abban a korszakban, amikor az urak saját fegyveresekkel rendelkeztek, saját maguk ítélkeztek birtokaikon, de nem léteztek a mai értelemben vett egységes bírósági eljárások, jogorvoslati fórumok és börtönök, csak a szokásjog és az elhanyagolt vártömlöcök, amelyekben meglehetősen súlyos szenvedéssel és esetleg halállal végződhetett a fogva tartás! Ha a fogva tartott nemesek életben maradtak, akkor is ezalatt birtokaikat nem védte senki, és a földek feletti rendelkezést, vagyonukat vagy annak egy részét is elveszthették. Ha belegondolunk tehát, nemcsak a presztízs és a büszkeség hajtotta a nemeseket személyes szabadságuk önkénytől való védelme érdekében, hanem számos nagyon kézzelfogható más ok is.

Az Aranybulla 2. cikke a személyes szabadsághoz való jog védelmét az alábbiak szerint tartalmazza. „Akarjuk ezt is, hogy se miáltalunk, se utánunk való királyok által, valami üdőben meg ne fogattassanak vagy nyomoríttassanak a nemesek valamely hatalmas kedvéért, hanem ha először elidéztenek, és a törvény szertartásával bűnösöknek lenni találtnak.”⁸ Az Aranybulla 2. cikke a *serviensek* személyes szabadságjogát oly módon védte, hogy meghatározta azokat a garanciákat, amelyek biztosították a személyes szabadságjogukat. Nevezetesen a törvényes eljárás szabályait fektették le, így az idézést követően tárgyalás és a határozathozatalt követő büntetőjogi felelősségkérdésében való döntés kötelezettségét.

Az Aranybulla 28. cikkelye szerint „[a]zt, ki törvény rende szerint marasztatott el, semmiféle hatalmas ember se oltalmazhassa”.⁹ Részben a törvény előtti egyenlőség szabályát, részben a hatásköri szabályokat, legalitást fogalmazza meg ez a cikkely, lefektetve a mai hatályos eljárási kódexek alapelveit is. A kizárási szabályokon keresztül a pártatlanság szabályait rögzíti az Aranybulla 30. cikkelye, amikor kinyilvánítja, hogy a nádoron, a bánon, a királyon s a királyné udvarbíróin kívül más nem viselhet két tisztséget. Továbbá, ezen

⁷ Aranybulla eredeti szövege 2020.

⁸ SZALAY 1861: 307–312.

⁹ SZALAY 1861: 307–312.

négy főuron kívül, tudnillik: a nádor, a bán, a király s a királyné udvarbírói, két méltóságot senki se viseljen.¹⁰ Az Aranybulla lefektette a személyi szabadság védelmének alapjait, persze elsősorban a nemesek részére.

A fejlődés azonban nem állt meg. Az Aranybulla követelményrendszerét későbbi királyaink a maguk elgondolása és uralmuk erősítése érdekében kibontották, részletezték és szabályozták. A nemesek szabadságjogainak védelme az egyes országgyűléseken rendszeresen megerősítést nyert, különösen indokolt volt a védelem megerősítése a szabad királyi városok ellenében,¹¹ amelyek épp kiváltságaik miatt azok birtokában tettek kísérleteket a saját területükön, városaikban élő nemesek felelősségre vonásának kiterjesztésére.¹²

Nincs mód arra, hogy minden királyunk által bevezetett, a nemesi személyi szabadságra vonatkozó módosításra vagy kiegészítésre kitérjek. Kiemelném azonban I. Mátyás, vagyis Hunyadi Mátyás tevékenységét, aki a magyar népmesék igazságos királya, és – többek között – igazságos ítélkezéséről lett híres a nemzet emlékezetében. Több dekrétum köthető a nevéhez, de lássuk azokat a fontosabb elveket, amelyekkel továbbfejlesztette az elődök követelményrendszerét!

I. Mátyás 1471. évi *decretum*ának (III.) 2. cikkelye lényegében megerősítette az Aranybullában foglaltakat a nemesek szabadságjogainak védelmére vonatkozóan. Egyértelműen rögzíti Mátyás *decretuma*, hogy az ország nemeseit „a törvénykezés rendjén kívül, sem nekünk nem szabad letartóztatnunk, sem curiánk biráinak vagy a főpapoknak és báróknak nem szabad letartóztatniok”.¹³ Hangsúlyozva, „[h]ogy az ország nemeseit senki se fogja el, kivévén azt, a ki másnak sáfára és szolgálatának teljesítése előtt megszökik”.¹⁴ Ugyanakkor ezzel a normával lényegében Mátyás elindította a nemesek letartóztatási tilalma ellenében a kivételek, kivételszabályok sorozatát, és a kivételszabályok száma az évek alatt folyton szaporodott. Ennek a kivételszabálynak az a lényege, hogy aki máshol tisztséget tölt be, de a tisztségében foglalt kötelezettségeit nem teljesíti, sőt azt otthagyja, elmenekül, akkor ebben az egy esetben el lehet fogni, de már a letartóztatás kérdésében való döntés végett át kell adni az arra jogosultnak. Hér év múlva adta ki I. Mátyás 1478. évi (IV.) *decretum*át, amely ismét megerősítette a korábban kiadott és rögzített normákat.¹⁵ 1486. évi *decretum*ának (VI.) 55. cikkelye szintén kivételszabályt állapít meg a személyes szabadsághoz való jog

¹⁰ SZALAY 1861: 307–312.

¹¹ 1498. évi XL. törvénycikk.

¹² 1498. évi XXXVIII. törvénycikk.

¹³ Corpus Juris Hungarici (a továbbiakban: CJH): 359.

¹⁴ CJH 359.

¹⁵ I. Mátyás 1478. évi *decretuma* (IV.) 10. cikkely. CJH: 385.

ellenében, amikor két esetben is lehetővé teszi az „általános szabályoktól eltérően”¹⁶ a letartóztatást.¹⁷

Természetesen további királyaink is bővítették és megerősítették a korábbi elveket, de jogtörténeti jelentőségük csekélyebb. Werbőczy *Hármaskönyve* volt az, amely minőségi változást hozott a magyar jogtörténetben és a tárgyalta témakörben is.

Az írott jog, a törvények vagy a dekrétumok nem terjedtek ki, nem terjedhettek ki ugyanis az anyagi és az eljárási jog minden részletére, így az egyes ítélkező fórumok gyakorlatát a birtok- vagy megyehatárok átlépése után homály fedte. Werbőczy, aki maga is királyi ítélőmester volt, felismerve az ítélkezésben szerepet játszó, szétagolt bírói gyakorlat jelentőségét, a *Tripartitumban* összefoglalta az akkor ismert szokásjogot. Ami ma már természetes, vagyis hogy a folyamatosan közzétett BH-kból a bírói gyakorlatot is megismerhetjük, azt először, rendszerező elmével, mondhatni kodifikációs igénnyel Werbőczy foglalta össze. Ez a megközelítés újnak számított az akkori jogtudományban, így nem is csoda, hogy sikeres és időtálló szabálygyűjtemény született.

Werbőczy a *primae nonusban* megerősíti az Aranybullában foglalt személyes szabadság-jogokat, de valójában négy alapjogot határoz meg. A legfontosabb kiváltság, hogy a „nemeseket előzetes idézés vagy perbe hívás és törvényes elmarasztalás nélkül, senki-nek unszolására, panaszára vagy kérésére személyükben senki sehol le nem tartóztathatja”. Azonban megszorítást szenved ez a jog, amikor meghatározott bűncselekmények elkövetése esetén – szándékos gyilkosság, faluk felgyújtása, tolvajság, rablás vagy haramiaság, sőt az erőszakos paráznság esetében is – „a nemesség a tisztségét, címét és szabadságát elveszti”. Ebben az esetben „a tett színhelyén parasztkézzelel is szabad mindig letartóztatni és kihágásához képest elmarasztalni és megbüntetni”.

Abban az esetben azonban, ha a gyanúsított elmenekült, már nem illeti meg ez a jog a közösséget, vagyis nem szabad „parasztkézzelel letartóztatni”, hanem a rendes büntető-eljárás alapján meg kell idézni, és le kell folytatni vele szemben az eljárást (*Hármaskönyv* 3. §). A *Tripartitumban* a nemések második fontos főjoga, hogy „az egész ország nemesei (amint előbb említve van) senki másnak hatalma alatt nem állanak, mint a törvényesen megkoronázott fejedelmeknek”. A rendelkezés (4. §) valójában a hatásköri szabályokat és a pártatlanságot, valamint a törvény előtti egyenlőséget jeleníti meg azzal, hogy nem lehet bárkinek „törvényt ülni”, és pusztá bemondásra, ármánykodás eredményeképpen, törvényen alapuló büntetőeljárás lefolytatása nélkül a személyes szabadságot vagy a vagyont

¹⁶ I. Mátyás 1478. évi decretuma. CJH: 451.

¹⁷ I. Mátyás 1486. decretuma (VI.) 55. cikkely.

korlátozó kényszerintézkedést tenni. Ezt még a király sem teheti meg, az ő joga is korlátozott ebben a tekintetben.¹⁸

Ferdinandy Gejza jogtudós, Aranybulla-kutató álláspontja szerint a szabadságjogok korlátozása az alábbiak szerint valósult meg:

„[A] szokás bizonyos esetekben megengedte, hogy nemes idézés és törvényszerű elmarasztalás mellőzésével is letartóztatható legyen, a nélkül, hogy ez a nemesség sarkalatos jogai megsértésének tekintessék. Keletkezett tehát olyan törvényrontó szokás, mely a bulla ezen föltétlen tilalmát módosítja, s ez által végrehajthatóvá teszi.”¹⁹

Werbőczy a *Tripartitum*-ban is rögzítette, hogy meghatározott bűntettek – szándékos gyilkosság, rablás, más bűncselekmények – esetén a nemesek letartóztatásának tilalma csorbát szenved. Werbőczy csak a tettenérés esetén tartotta indokoltnak a letartóztatást.

Összefoglalóan megállapítható, hogy az Aranybullába foglalt személyes szabadságjog korlátozása számos törvényben megvalósult, és a felsorolt esetekben a nemeseket tárgyalás tartása, idézés nélkül le lehet tartóztatni. Egyrészt meghatározták, hogy milyen bűncselekménnyel gyanúsított nemeseket lehetett letartóztatni, másrészt akkor lehetett letartóztatni őket, ha szolgálatban állottak, és szökésüktől tartani lehetett, vagy ha meg is szöktek, vagy ha köztudomású gonosztevők voltak, amennyiben „fekvő birtokkal házukon kívül nem bírtak”, vagyis nem rendelkeztek birtokkal, vagy a felségsértés vádjával gyanúsították őket. A többi esetben akkor lehetett letartóztatni a nemeseket, ha tetten érték őket.

A 19. századra megfogalmazódott a jogi közvéleményben az a szándék, hogy a büntető anyagi jog és a büntetőeljárás szabályai egységesen, kodifikálva elérhetőek legyenek. Az 1840-es években kodifikációs igénnyel három törvényjavaslatot is megfogalmaztak – 1843. évi büntetőeljárás-javaslatok –, de mind a három elbukott, jóllehet meghatározták a letartóztatás feltételeit (általános és különös okok), a letartóztatás időtartamát és foganatosítását is.

A reformkori kísérletek után a szabadságharc elbukása miatt az országnak sokkal nagyobb gondja volt, mint a büntetőjogi és eljárásjogi kodifikáció, így csak a kiegyezés után érett meg az idő arra, hogy egy briliáns elme megalkossa azt a két kódexet, amelynek

¹⁸ „4. § A második főjog az: hogy az egész ország nemesei (a mint előbb említve van) senki másnak hatalma alatt nem állanak, mint a törvényesen megkoronázott fejedelmeknek; sőt fejedelmünk maga is, rendes hatalmánál fogva, bárkinek pusztá panaszára és gonosz besugására, közülök senkit, a törvény útján kívül és kihallgatása nélkül, sem személyében, sem vagyonában meg nem háboríthat.” WERBŐCZY 1514.

¹⁹ FERDINANDY 1899: 171.

szabályai lényegében egy évszázadig irányadók voltak a jogalkalmazásban. Ezt a jogtudóst Csemegi Károlynak hívták.

Az 1896. évi XXXIII. törvénycikket, vagyis az első bűnvádi perrendtartás (a továbbiakban: Bp.) szabályait Csemegi Károly készítette el az 1872. évben, azonban az Országgyűlés nem tárgyalta, jöllehet az igazságügy-miniszter körrendeletével „sárga könyvként” mégis eljutott a bíróságokhoz, és azt alkalmazták. Az 1896. évi XXXIII. törvénycikket már bizottság szerkesztette tovább, de a Bp. alapjait Csemegi Károly fektette le.

Végül az elfogadott Bp.-ben már megjelent az előzetes letartóztatás és a vizsgálati fogság garanciarendszere is. Mindkét kényszerintézkedés céljaként az arra való válaszadást fogalmazta meg a törvényalkotó, hogy elkövették-e a bűncselekményt, az milyen bűncselekménynek minősül, és kik követték el a bűncselekményt, kik a tettesek. Másrészt a letartóztatás lényegi elemét úgy rögzítették, hogy a letartóztatás arra hivatott, hogy a vizsgálat lefolytatását megkönnyítse, illetve az eljárás ellehetetlenítését megakadályozza. A vizsgálat és az előzetes letartóztatás elrendelési okait azonosan jelölte meg a törvényalkotó, nevezetesen „tettenkapás”, vagyis tettenérés esetén, valamint ha a tettes megszökött, elrejtőzött, szökésre előkészületet tett, megszökéstől tartani lehetett, „collusiv” veszély fennállásakor, ha a résztvevők összebeszélésétől lehetett tartani, valamint ha a tettes külföldi volt, és a bűnisméltés veszélyének fennállásakor. Az előzetesen letartóztatottat 24 órán belül ki kellett hallgatni, ha alapos volt a gyanú, akkor 48 órán belül a vizsgálóbíróhoz kellett előállítani. A nyomozást 15 nap alatt be kellett fejezni, és az ügyészség csak egy ízben, 15 napot hosszabbíthatott.²⁰

Látható, hogy a Bp. szabályai az előzetes letartóztatás különös okait kellő részletességgel határozták meg, sőt a tisztességes eljárás részjogosítványai is tetten érhetők, például az észszerű időn belüli elbírálás követelménye. Így élt tovább az 1222-ben kiadott Aranybullában²¹ is megjelent tisztességes eljárás egyik alapelve, amikor azt rögzítette, hogy a nemeseket csak a törvényen alapuló „elmarasztalás”, lényegében törvényes eljárás lefolytatását követően nyilváníthatják bűnösnek.

Talán sikerült a személyi szabadsághoz való jog történetébe bepillantva megmutatni azt, hogy mai jogunk a történeti alkotmányban hogyan gyökeredzik, és a 800 éve rögzített elvek közül számos olyan van, amely ma is érvényes. Egy szabadságjogon keresztül kívántam bemutatni, hogy a történeti alkotmány hagyományai és megoldásai hogyan teszik háromdimenzióssá a mai írott jogot.

²⁰ 1896. évi XXXIII. törvénycikk a bűnvádi perrendtartásról.

²¹ Aranybulla eredeti szövege 2020.

Irodalom- és forrásjegyzék

- 1000–1526. évi törvényczikkek. *Corpus Juris Hungarici. Magyar Törvénytár 1000–1895. Millenniumi emlékkiadás I.* (1899). Budapest: Franklin-Társulat.
1498. évi XL. törvénycikk: a szabad városok megtartandók az ő szabadságaikban. Online: <https://net.jogtar.hu/ezer-ev-torveny?docid=49800040.TV&searchUrl=/ezer-ev-torvenyei?pagenum%3D6>
1498. évi XXXVIII. törvénycikk: a nemesek és a szabad királyi városok között való biráskodásról. Online: <https://net.jogtar.hu/ezer-ev-torveny?docid=49800038.TV&searchUrl=/ezer-ev-torvenyei?pagenum%3D6>
1896. évi XXXIII. törvénycikk a bünvádi perrendtartásról. Online: <https://net.jogtar.hu/ezer-ev-torveny?-docid=89600033.TV&searchUrl=/ezer-ev-torvenyei%3Fpagenum%3D34>
- Aranybulla eredeti szövege (2020). *Aranybulla*, 2020. augusztus 18. Online: <https://aranybulla.hu/aranybulla-eredeti-szovege/>
- FERDINANDY Gejza (1899): *Az Arany Bulla*. Budapest: Magyar Tudományos Akadémia.
- HORVÁTH Attila szerk. (2014): *Magyar állam- és jogtörténet*. Budapest: Nemzeti Közszerzői Egyetem Közigazgatás-tudományi Kar.
- MEZEY Barna szerk. (1995): *Magyar alkotmánytörténet*. Budapest: Osiris.
- SZALAY László (1861): *Magyarország története I.* Pest: Lauffer és Stolp.
- ZÉTÉNYI Zolt szerk. (2010): *A történeti Alkotmány. Magyarország ősi alkotmánya*. Budapest: Magyarországért Kulturális Egyesület. Online: <https://mek.oszk.hu/20000/20027/20027.pdf>
- WERBŐCZY István (1514): *Tripartitum. Hármaskönyv*. Online: https://www.staff.u-szeged.hu/~capitul/analecta/trip_hung.htm